

СУЧАСНИЙ ЛІТПОТІК

УДК 821.161.2-31.09

ВЕРТИПОРОХ Оксана Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького
e-mail: vertuporoh@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЛЕКСИВНОГО ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ В РОМАНІ «СЛІПІЙ ДОЩ» ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА

У статті здійснено аналіз роману «Сліпий дощ» сучасного українського письменника Василя Сляпчука з погляду втілення в ньому рефлексивних художніх практик. Розглянуто специфіку рефлексії як способу художнього освоєння внутрішнього буття персонажів, що виявляється через акцентовану у романах авторську суб'єктивність, поглиблений психологізм, засоби прямого та непрямого проникнення у внутрішній світ персонажів, композиційну, сюжетну, мовну фактуру текстів.

За допомогою пообразного аналізу виокремлюються специфічні риси індивідуального стилю письменника, його авторефлексивні матриці. Доведено, що психосемантика персонажів роману рефлектується як через індивідуально-неповторні тенденції, так і через загальнолюдські. Психологізм роману є досить відчутним і означеним через внутрішній досвід переживання героями своїх комплексів, бажань, самореалізації у соціумі.

Висновується думка, що роману властиві такі домінуючі особливості як метафоричність, притчевість, багатоплановість сюжету, вставні епізоди, ауто-діалоги, яскрава образність, використання снів та марень як прийому авторефлексивного художнього мислення. Роман «Сліпий дощ» В. Сляпчука великою мірою автоматичний, неприховано апелює до саморефлексії автора, презентуючи тим самим особливості його індивідуальної уяви і пам'яті.

***Ключові слова:** рефлексія, психосемантика, авторська суб'єктивність, індивідуальне буття, сон, дитяча травма, ауто-діалог.*

Постановка проблеми. У сучасному літературному процесі відоме ім'я поета, прозаїка, лауреата Шевченківської премії Василя Сляпчука. Його твори наповнені філософськими роздумами про сутність нашого життя, гіркий досвід війни, психологічним антуражем. Проза письменника («Сліпий дощ» (2003), «Дикі квіти» (2004), «Осінь за щокою» (2005), «Жінка зі снігу» (2008), «Про війну без війни» (2013), «Поміж світів і сяяння світил» (2016) є результатами рефлексивного художнього мислення, коли внутрішнє буття персонажів осмислюється через акцентовану у романах авторську суб'єктивність, поглиблений психологізм, засоби прямого та непрямого проникнення у внутрішній світ персонажів, що безпосередньо впливають на змістову, композиційну, сюжетну, мовну форму текстів. До того ж останні романи автор кваліфікує як романи-автокоментарі, що певною мірою апелює до його мистецької настанови – пізнавати індивідуальне буття людини через поглиблену рефлексію, власні спогади, травматичний досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Василя Сляпчука викликає постійний резонанс у вітчизняній літературній критиці. Літературознавці Є. Баран [1; 2], О. Клименко [3], В. Лис [4], Н.Бернадська [5], Я.Поліщук [6], звертаючись до творчості Василя Сляпчука, вказують на притаманні його творам витончений психологізм, афористичність, алюзійність, делікатну іронію, сарказм, парадоксальність, неоднозначність та багатоплановість філософських запитань.

Мета статті – дослідити особливості рефлексивного художнього мислення в романі «Сліпий дощ».

Виклад основного матеріалу. Роман «Сліпий дощ» – твір, в якому переплітається містика і реальність нашого життя, складається з трьох частин, які можна вважати і самостійними повістями, але які об'єднують спільні герої з непростю долею. У кожній із частин «Сліпого дощу» В. Слапчук втілює певну психологічну стратегію сприйняття дійсності, котра виявляється визначальною для героїв роману (Тихона-вовкулаки, Оксани, Андрія, Ніни-Катерини, Анатолія) і котра зумовлює їхню здатність по-різному сприймати дійсність та обирати в ній свій шлях – чи то через абсолютне відчуження від проблем життя чи ж, навпаки, через потрапляння у психологічний хаос й екзистенційну безвихідь.

Письменник, як центр формозмістової єдності художнього цілого, відводить кожному героєві роману роль, яку той, перебуваючи «у шкурі, яку носить», мусить прожити до кінця – незалежно від того позитивна надана автором роль чи негативна. Проте, наперед визначаючи психосемантичну наповненість своїх персонажів, В. Слапчук не знебарвлює їхньої перспективи категоричною однозначністю – ніби залишає можливість скеровувати власне життя попри обставини й жорстоку реальність. У кожному розділі роману психологічна атмосфера оповіді цілком відповідає психології героїв. Так через різноманітні долі персонажів автор вживається не в об'єктивну реальність, а у вмістилище власного психічного досвіду. Цілісна авторська позиція в сучасному авторефлексивному тексті виформовується як проходження індивідуальності через себе і через світ, суб'єктивний інтерес до світу. Саме рефлексія допомагає створити навколо себе цілісну картину буття, упорядкувати зовнішній і внутрішній світи.

Досліджуючи структуру роману, спостерігаємо, що він складається з трьох розділів, у кожному з яких є свій сюжет та головний герой, чії дії зумовлюють розвиток подій у наступному розділі. Всі три сюжетні лінії немовби «перетікають» одна в одну: лінія Тихона-вовкулаки, лінія Ніни, доля якої схожа на долю Катерини, зрештою, її ангел-охоронець так і називає її: «*Я, Катерино, не даю імен, я їх тільки вимовляю. І на декотрі відзукуються...*» [7, с. 180], лінія Анатолія-мисливця на відьом. Взаємопереплетіння цих трьох ліній і визначає особливості побудови твору. Особливістю кожної сюжетної лінії є хронологічний розвиток подій, чітко прописаних автором. Відтак Василь Слапчук створює цілісний світ героїв-персонажів, умотивований авторською рефлексією.

Перша сюжетна лінія розповідає про Тихона, терапевта у міській лікарні, що стає серійним вбивцею. Друга сюжетна лінія описує долю Ніни-покритки, що завагітніла від вовкулаки, після народження дитини її цькує все село та батьки відрікаються від неї. У третій сюжетній лінії з'являється невідомий досі герой – Анатолій-мисливець на відьом. Герой працює секретарем, любить каву, палить, має найкращого друга та розбите серце після чергового «*краху любовного «Титаніка»*» [7, с. 328].

В. Слапчук, рефлексуючи над долями персонажів, втілює глибокий задум, що полягає у наскрізній фразі усього роману: «*Нас визначає шкура, яку ми носимо*» [7, с. 321]. А тому всі герої або підкоряються цій «шкурі», або протистоять, або відступають. Тихін підкорюється своїй «сатанинській» сутності, своїй «шкурі», та це приводить його до жахливих вчинків та смерті. Ніна протистоїть своїй «шкурі», та залишається при цьому людиною і знаходить своє щастя. Анатолій, мисливець на відьом, постає перед вибором, який зробили інші головні герої, але чоловік обирає відступ та перемагає зло без насильства. Та все-ж автор залишає нам простір для роздумів та власне право вибору: «підкорятися» своїй «шкурі» чи ні. У цьому й полягає суть рефлексивного досвіду художнього відображення екзистенції людини автором.

Безумовно, основу твору складають художні образи, психосемантика яких зумовлена глибинним рефлексивним досвідом письменника. Так образ Тихона схожий на «хижака», маніяка-садиста, що жадає кривдити, нищити, жага крові й насильства наповнює його. Ці потяги персонажа насправді символізують незадоволене прагнення любові, нестачу любові. З самого народження хлопчик почувався непотрібним у власній родині, батьки були настільки заклопотані з'ясуванням власних стосунків, що зовсім забули про виховання дитини. Нікому не потрібний, самотній, покинутий, страждав від усвідомлення

неповноцінності, через те й намагався якимось чином заповнити цю порожнечу. Брак любові, піклування, спілкування, виражався через постійне почуття голоду, ненаситність, як прагнення заповнити цю постійну порожнечу: *«Ніяким способом не гребував, аби чимось наповнити ненаситні бебехи – крав, канючив... З нього кепкували, його дражнили, принижували, ігнорували, та, попри все це, його ще й побоювалися»* [7, с. 8].

Викликаючи в оточенні почуття страху, паніки, розпачу, хлопчик ніби отримував над ними владу, таким чином компенсуючи увагу, турботу й родинне тепло, якого у нього не було: *«...Але перед цим він розбивав їм голови, ранив різними гострими предметами, пускаючи кров, підступно штовхав на проїжджу частину під колеса, душив...»* [7, с. 9].

Ставши дорослим, Тихін переносить своє прагнення впокорювати світ на жінок: *«Оволодіти жінкою Тихонові було замало, хотілося завдати болю, принизити... Жінка не противилася його дикому бажанню, покійно виконувала, до чого б не спонукав, сприймала знущання як належне»* [7, с. 5]. Йому видавалося легшим змусити жінку коритися йому, ніж знайти її прихильність, адже боявся, що знову буде знехтуваним та покинутим. Слід зазначити, що Тихона дратували гарні стосунки, краса, чистота, все це викликало у нього неспокій, і коли потрапив до Оксаниної чистої оселі, страшенно дратувався: *«Чистота й непорочність – ось, що викликало подразнення. Ось що збудило піднесення й пригніченість. Святість завжди гнітить людей уцербних. Тихін відчув, що мучиться побаченим»* [7, с. 13].

Письменник розмірковує над тим, чому чоловіка охоплюють якісь незрозумілі почуття, коли він побачив молоденьку дівчину, племінницю Оксани – чи то тваринне виявилось в нього, чи то якась людська симпатія: *«Поріг кімнати переступила дівчина. Після першого ж погляду на неї у глибині Тихонового ества щось заскімлило, ніби там прищепило якийсь нерв»* [7, с. 13].

Пізніше виявляється, що такої жорстокості для Тихона вже замало задля самоствердження, тому закомплексований, скривджений долею чоловік перетворюється на вовкулаку: *«Її для нього більше не існувало, бачив перед собою лише голе тіло, тільки тіло, котрим удовольняв свою хижу зголоднілу хіть»* [7, с. 103]. Тваринне ество Тихона бере гору над людськими почуттями і розумом, це повна деградація чоловіка, це жорстокий звір, який несе страх, біль та смерть: *«Тихонові подобався колір крові, її різні відтінки – від ніжно-червоного до темно-вишневого, майже чорного. Весь цей спектр барв крові любий його серцю, немов палітра фарб художникові»* [7, с. 26].

Недарма автор використовує композиційний прийом ретроспекції в дитинство персонажа саме тоді, коли оповідає вже про зрілого Тихона. Це знову натяк на те, що психологічна травма дитинства дає про себе знати: *«Тихін чекав і тримав нейтралітет. Він уже звик до подібних концертів. Найчастіше розпочиналося з того, що мати заламувала руки і з розпачем вигукувала: - Ти мене не любиш!...»* [7, с. 41]. Глибокою дитячою травмою для Тихона було те, що на його очах мати намагалася покінчити з собою: *«Бажання дошкулити чоловікові взяло гору над інстинктом самозбереження – мати вирішила повіситися. Стоячи на стільці, прив'язувала кінець шворки до люстри. Тихін зацікавився, навіть з-під столу виліз, тепер міг собі це дозволити – миска бо спорожніла. Сидів на підлозі із задертою головою і спостерігав за матір'ю»* [7, с. 43].

Тихін не вірив у те, що в світі може існувати любов, турбота, справжні почуття: *«Усе несправжнє. Слова, почуття, люди – усе обман, вигадки. Весь світ – брехня. Справжня лише смерть, – споглядання любовної ідилії викристалізувалося у вовкулаки не вельми оптимістичним висновком»* [7, с. 86]. Чутка про те, що десь гуляє вовк, розповзлася по всьому селу, люди з острахом виходили на вулиці, боялися за худобу та власних дітей: *«Трохи не по всьому Криничанському району привільно розгулював вовкулака, а слава про нього, рознесена людськими байками, сягнула ще далі, а там, підхоплена газетярками, крикливими заголовками вдерлася до осель сонних обиватель уже й за межами країни»* [7, с. 65]. Недовго довелося Вовкулаці жорстоко знущатися над жінками, його все-таки вбили і всі квапливо рушили до свого рятівника, щоб побачити, хто ж ховався під вовчою

шкурою: *«Погляди всіх присутніх тягнулися до голого чоловіка, що висів догори ногами на груші, лице його скривив ледь помітний вищир...»* [7, с. 110]. Як бачимо, письменник детально описує процес деградації та прагнення до помсти і жорстокості Тихона, акцентуючи на психологічних чинниках глибокої дитячої травми.

Зовсім протилежним образом, захисником своєї родини виступає батько Ніни, Гнат Скрипник, він чітко означував місце чоловіка в родині: *«Не чоловіче то діло – дітей няньчити, шмарклі їм витирати. Чоловік повинен про заробіток дбати, про господарство. Інакше проявляти свою любов до сім'ї Гнат Скрипник не вмів»* [7, с. 121]. Любов для Гната – це щоденна турбота про добробут близьких, він завжди готовий стати на захист близької людини. Чоловік дбає також про гідність, тому боїться осуду та погроз з боку односельців і відмовляється від власної доньки, яка погодилася народжувати від Вовкулаки-гвалтівника. Але ми розуміємо, що так чоловік прагне захистити не себе, а саму дівчину та малюка, дружину та молодшого сина, які через зовнішній моральний тиск опинилися в небезпеці. Ставлення батька до Ніни після того, як вона відмовилася виходити заміж за Андрія стає досить жорстоким: *«Батько перестав з Ніною розмовляти, вона ніби не існувала для нього; навіть кицька під ногами могла розраховувати на якусь його увагу (бодай на коняка), а донька – ні»* [7, с. 126].

Ніна (Катерина) втілює своєрідний образ берегині, смисловою домінантою цього характеру є підкреслена чистота, яка частково межує зі святістю. Дівчина є уособленням невинності й моральної вищості. Особливого метафоричного значення набуває образ Ніни-матері, завагітнівши внаслідок жорстокого згвалтування, дівчина вирішує залишити дитину попри загальний осуд і цькування навіть із боку батьків. Дитина для Ніни була чимось надзвичайним, святим, дарунком Бога: *«На уроці потай торкалася черева, обмацувала його через одяг. І від цього краденого дотику в неї за плечима виростили крила. Подумати тільки, у ній зріє людське життя!»* [7, с. 150].

Неймовірно жорстокими були знущання однолітків, які Ніна змушена була терпіти: *«...Хлопці повалили її на підлогу, один упав на неї, зверху інший, навалилися цілим гуртом. Ніна прикривала живіт ліктями, а потім зуміла підігнути ноги до підборіддя. Спочатку мовчки терпіла, та коли відчула, що сили покидають її, закричала пронизливо й голосно, як поранена тварина* [7, с. 178]. Але не пропускали шансу познущатися й люди в селі: *«Люди мов подуріли: плювали услід дівчині, лаялися, проклинали. І все це не потай, не позаочі, а привселюдно, вголос...Ніби заповзялися зжити її зі світу»* [7, с. 178]. Всі дратувало те, що Ніна не визнавала своєї вини, що погодилася народжувати дитину, навіть вчителі у школі дивувалися поведінці дівчини: *«Обурював учителів не так сам факт вагітності їхньої учениці, як її зухвала поведінка – дівчина не визнавала своєї вини, не прислухалася до їхніх мудрих порад, не виявляла готовності підкоритися справедливим вимогам дирекції школи...»* [7, с. 177].

Із малям на руках вона йде із села, шукаючи кращої долі для себе й свого сина, котрому дає ім'я Георгій на честь святого, що поборов змія. Мабуть, тому Ніна як належне сприймає всі випробування, що посилає їй фатум. Дитина стає для неї єдиним сенсом життя, втіленням власного призначення як жінки, а сама вона перетворюється на шевченківську Катерину, змушену поневірятися світами. Але насправді образ Ніни більше нагадує біблійну Марію – уособлення святості материнства, чистоти материнських почуттів. Символічною є поява в житті Ніни ангела-охоронця, який піклується про неї та немовля і дає цінні поради. Інколи він говорить незрозумілі речі, зникає та з'являється знову, але в цьому прихований сенс: *«Напевно, він справді Ангел, – таки намацала у волоссі дощову краплину, підкинула її догори і впіймала; не розтискаючи долоні, лягла й пригорнула до себе крихітне синове тіло. – Ангел дощу»* [7, с. 212]. Саме поява Ангела ще раз нагадує нам про набожність та чистоту Ніни, її дитяче, наївне сприйняття світу, так і залишається, навіть тоді, коли вона стала вже мамою. Вона вмє радіти життю і бачить в простих речах щось надзвичайне, особливе: *«Ніна подивилася на небо – на синьому полі паслися білі ягнята хмар. Сонячний промінь лоскотав кутик уст – усміхалася. Раділа*

небу, хмарам, сонцю...Раділа нею народженій дитині. І сама почувалася новонародженою» [7, с. 203].

Ангел говорить Ніні глибокі істинні речі, які ніби дають їй настанову в житті: *«Людина, мов пісочний годинник, повинна перевертатися. Інакше стиняється відлік час, – зробив рух, ніби зібрався скинути з голови відлогу...»* [7, с. 210]. Знайшовши своє кохання й створивши родину, жінка ніби завершує цикл саморозвитку, переходить на найвищий ступінь становлення власної ідентичності. Саме завдяки егерю, вони з сином були врятовані, тоді вона ще не знала, що це її доля: *«Її рятівник наближався. Зблизька виявилось, що був це не юнак, як здалося їй спочатку, а молодий чоловік років двадцяти п'яти, худорлявий і гнучкий»* [7, с. 219]. Дівчина нарешті щаслива, після скількох поневірянь вони з сином захищені, їх по-справжньому люблять: *«Вона пригорнулася до нього, завмерла. Довго так стояли, дослухаючись, як зливається їхнє дихання»* [7, с. 225]. Автор при змалюванні цього образу використовує романтичні інтенції, щоб показати психологію закоханої жінки.

Зовсім протилежним є образ Оксани, тітки Ніни, семантичне й конотативне наповнення слова відьма є надзвичайно глибоким: відьма – це не просто жінка, яка займається приворотами, знається на замовляннях і зіллях, а ще й володарка особливої незбагненої сили, що дозволяє підкорювати собі волю людей, зводити з глузду чоловіків викликає шалену заздрість і неприйняття чаклунки з боку інших жінок. Оксана змалечку навчилася отримувати те, що забажає: любов батьків, обожнювання чоловіків, практично безмежну владу над темними силами, беззаперечний авторитет у селі.

Жінка є цілком самодостатньою. Вона використовує чоловіків як сексуальні іграшки, задля забавки перетворює жорстокого вбивцю, маніяка на вовкулаку. Кожен крок Оксани виважений та усвідомлений. Навіть нібито повна залежність від Анатолія, чоловіка, який прийшов її вбити, є нічим більшим за свідоме прагнення заповнити чимось своє позбавлене яскравих емоцій існування: *«Оксана володіла досить широким і перевіреном арсеналом засобів впливу на чоловіків, тож поволі перебирала їх, приміряючи до Анатолія»* [7, с. 275].

Всі вважали, що Оксана погано впливає на чоловіків, що вони гинуть саме через неї: *«Недарма трьох чоловіків поховала: перший уві сні поряд з нею в ліжку помер, другий з вантажівки на ходу випав, а третій у криницю стрибнув...А скількох ще вона самогонкою обпоївши, як знаряддя використала, скільки у неї і штани, і голову zostавили, скільком жінкам кров попусувала, того ніяка бухгалтерія не злічить»* [7, с. 143].

Проте живе в Хижацці, на думку автора, й Березиня. Відьму постійно гнітить власна неспроможність зачати дитину, знайти продовження в чужому житті, попри квітуче здоров'я й невичерпний запас сил та енергії. Болючим для жінки є й те, що вона приносить смерть усім чоловікам, які прагнуть створити з нею родину. Але не тому, що відьма відчуває за це провину, а через те, що так і не змогла знайти собі рівню. Вона навіть пропонує Тамарі віддати Нінину дитину їй і вона буде виховувати її як рідну: *«Ми могли б домовитися. Я взяла б Нінчину дитину собі...на виховання. Усиновила б...»* [7, с. 145]. Вона здатна на багато що заради цієї дитини, навіть готова робити вигляд, що вагітна: *«Я ж випхаю собі живота, а як Нінка народить – видам дитину за свою...»* [7, с. 145].

Таким чином, образ Оксани втілює уявлення про загадкову й незбагненну жінку, що живе в собі й для себе, не визнає заборон та обмежень і все життя бореться з внутрішніми демонами, намагаючись звільнитися від влади суспільних стереотипів, що нав'язують їй певні стандарти мислення й поведінки. Навіть останні слова, які сказала Оксана Анатолію, несуть глибокий смисл: *«Ти не вбив мене, ти здер із мене живої шкіру, оту шкіру, яка нічого не визначала»* [7, с. 330].

Отже психосемантика персонажів роману «Сліпий дощ» відрефлектована автором з позицій загальнолюдського, зокрема, національного досвіду. Роман є присутнім збагаченням теми, яку у своїй творчості освоєв Василь Слупчук. Поодинокі людське життя, родинне

виховання, соціальні інституції, стереотипи суспільства, гріх і покарання – такі творчі інтенції автора. Доля окремого героя рефлектується як через індивідуально-неповторні тенденції, так і через загальнолюдські. Психологізм роману є досить відчутним і означеним через внутрішній досвід переживання героями своїх комплексів, бажань, самореалізації у соціумі. Можемо стверджувати, що таким чином сучасна романістика наголошує передовсім на конкретному індивідуально-людському вимірі героя.

Не можемо оминати увагою того, що кожний розділ твору ускладнюється позасюжетними елементами, вставними епізодами, не пов'язаними хронологією: спогади головних героїв, їх сни, марення та сюжетні відгалуження. Інколи не можемо зрозуміти, в якому часі відбуваються події, теперішньому чи майбутньому, таке переплетіння є своєрідною грою. Сни та марення зустрічаються у кожному розділі, їх можна вважати композиційно-змістовим елементом твору, оскільки, з одного боку, вони ускладнюють структурно-композиційну організацію твору, а з іншого – увиразнюють авторські ідеї, впливаючи на зміст та сенс усього твору.

У цьому романі сни виконують подвійну функцію: вони водночас є рефлексією над дійсністю та реалізацією підсвідомості кожного з героїв. Тому відзначимо, що сни-візії, введені в текст роману «Сліпий дощ», є не лише способом створення нової реальності, а й можливістю глибинного занурення у психологію героїв: образність сну є складним переплетінням пам'яті, свідомості та підсвідомості. Сни та марення у романі пов'язані з трьома героями: сни Тихона, Ніни і сни та марення Антонія. Сни є проявами надреальності, це закодовані повідомлення, насичені символами, вони допомагають точніше й глибше зрозуміти сенс твору, побачити його тло, зрозуміти внутрішній світ персонажів твору, а зокрема, психологію героїв, уточнити їхню характеристику, а також доповнюють сюжет твору.

Вовкулака не любив сни, адже не розумів, чому йому сниться така безглуздість і як її можна тлумачити: *«Більше жахів у снах не бачив, але саме ці два і сформували його ставлення до сновидінь – трепет. Не любив їх і тремтів внутрішньо після кожного, який лишався у пам'яті після пробудження, підозрюючи за тим щось нерозгадане, що викликало тривогу й роздуми: спроба розшифрувати марення – завдання неймовірно тяжке, бо верзлися йому сни напрочуд безглузді»* [7, с. 53].

Часто він бачив себе в снах в людській подобі: *«Уві сні до вовкулаки повернулася людська подоба. Він рідко бачив сни, були вони невиразні й тьмяні, Тихін забував їх ще до пробудження, проте не всі, кілька запам'яталися так само, як складові біографії»* [7, с. 48]. Ця внутрішня роздвоєність не давала йому спокою, він ніби не міг зрозуміти, в якому світі він перебуває і яку роль виконує: *«Уві сні до вовкулаки повернулася людська подоба. Бачив себе у білому лікарняному халаті, зі стетоскопом на шиї, руки були обтягнуті гумовими рукавичками, проте був чомусь не в приймальному кабінеті, а за дерев'яним, схожим на велику домовину прилашком»* [7, с. 53]. Дитячі сни Тихона були надзвичайно символічними і можна сказати проклали шлях до того, яким він буде в майбутньому. Досить монструозним і містичним здається те, що бачив маленький хлопчик в снах, наскільки виявлялася його підсвідомість через сновидіння. Вже тоді його жорстокість давала про себе знати через такі символічні деталі: *«Не встиг хлопець якось зреагувати, як він поклав пальця до рота й, відкусивши, смачно захрумкав, наче морквою. І після цього Тихін не злякався, навіть дивуватися перестав»* [7, с. 51].

Нініні сни були віддзеркаленням її страхів: осуд людей, тітка, яка насмішкувато розмовляла з нею, вказувала на те, що ніяка вона не свята: *« – Думаєш мене обдурити?! Я все знаю; – Ніяка ти не свята. Тітка Оксана підходить упритул. – Я знаю, хто ти»* [7, с. 165]. Такі слова бентежать дівчину, вона розуміє, що не можна хвилюватись, потрібно думати про дитину: *«Мені не можна хвилюватися, – одразу ж себе поправила: – На не можна хвилюватися», поклала руку на живіт, ближче до грудей, аби долоня лягла подалі від місця дотику, що все ще оскверняв її шкіру»* [7, с. 165].

Сни Анатолія також мають важливе значення, під час перебування в Оксани йому неодноразово сняться кошмари, його кохана Леся, інколи він не бачить межі між

реальним та своїми мареннями: *«Значить і це сон! – подумав Анатолій і, із силою відштовхнувши тіло відьми, провалився разом із ліжком у підвал. Либонь, то був підвал його власної пам'яті. Бо знайшов у ньому Лесю»* [7, с. 296].

Аналіз проблемно-тематичних особливостей роману «Сліпий дощ» дає змогу стверджувати, що у творі автором відрефлектовані проблеми різних типів, кожна з яких розкриває певну сторону життя як окремого індивіда, так і людства загалом. Розглядаючи ці питання, Василь Слапчук чітко розмежує поняття «чорного та білого», «добра і зла», не засуджуючи при цьому ні одну зі сторін, та не роблячи жодних висновків, залишаючи це на усвідомлення читача.

Відомий критик Є. Баран наступним чином прокоментував композицію твору, що має постмодерні риси: *«Цей роман авантюрно-містичний, і як такий відповідає читачьким запитам, хоча й не позбавлений композиційних вад. Зрештою, сам автор хотів себе спробувати в жанрі «легкого, розважального читива», надаючи йому певного інтелектуального тла. Не дивлячись на не зовсім вдалий симбіоз, можемо стверджувати, що Василь Слапчук є саме тим автором, який зуміє в новому для себе жанрі досягнути тієї творчої гармонії, яка осягнута ним у поезії. Це не так побажання для автора, як розуміння мети, поставлено В. Слапчуком перед собою»* [2, с.3].

Отже, на рівні тематики, проблематики, сюжетно-фабульної лінії твір постає своєрідним концептуальним психологічним зображенням, що проявляється в психологічній авторській оповіді, коли зображується динаміка думок, переживань персонажів у вигляді внутрішнього монологу, що є однією із форм прямого психологічного відображення, де аналізується становлення особистості, бунт проти соціуму, намагання знайти себе, а також у вигляді сновидінь і саморефлексій персонажів, котрі виявляють авторську позицію глибинного осмислення психології сучасника.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що у романі «Сліпий дощ» В. Слапчука виокремлюються такі особливості художньої авторефлексії: оскільки рефлексія асоціюється зі здібністю індивіда зосереджуватися на змісті своїх думок, то кожен персонаж роману самозаглиблений, постійно розмірковує над своїми внутрішньо психологічними проблемами, свідченням тому є велика кількість ауто-діалогів, внутрішніх монологів тощо. Народжене внутрішнім досвідом вимушене повернення до самого себе конститує у романі В.Слапчука тісний зв'язок між автором, персонажами та читачем. Процеси смислоутворення в романі пояснюють авторську позицію: кожен несе покарання за свої гріхи. Таким чином, творча рефлексія асоціюється з присутністю персонажа, наділеного здатністю до самосвідомості і творчості.

Проаналізувавши композицію роману «Сліпий дощ», вдалося довести, що роману властиві такі домінуючі особливості як метафоричність, притчевість, багатоплановість сюжету, вставні епізоди, ауто-діалоги, яскрава образність, використання снів та марень як прийому авторефлексивного художнього мислення.

Таким чином, роман «Сліпий дощ» В. Слапчука великою мірою автотематичний, неприховано апелює до саморефлексії автора, презентуючи тим самим особливості його індивідуальної уяви і пам'яті.

Список використаної літератури

1. Баран Є. Двадцять запитань постоу Василеві Слапчукові від критика Євгена Барана / Є. Баран // Березіль. – 2001. – № 7 – 8. – С. 178.
2. Баран Є. Україніана брата Василя / Євген Баран // СЛОВО Просвіти. – Ч. 11 (231). – 2004. – 11 березня. – С.3.
3. Клименко О. Інтерв'ю з В. Слапчуком «Текст – це і є життя» / О. Клименко // Кур'єр Кривбасу. – 2008. – № 224 – 225. – С. 74 – 86.
4. Лис В. Перший роман Василя Слапчука / В. Лис // Волинь нова. – 22 грудня. – 2003. – С.4.
5. Бернадська Н.І. Постмодерністський роман. В.Слапчук «Дикі квіти» / Н. І. Бернадська / Роман: проблеми великої епічної форми. – Київ, 2007. – 127с.
6. Поліщук Я. Реактивність літератури / Я. Поліщук. – Київ: «Академвидав, 2016. – 192с.
7. Слапчук В. Сліпий дощ: [роман] / В. Слапчук. – К. : Факт, 2003. – 336 с.

References

1. Baran, Ye. (2001). 20 questions to the poet Vasyl' Slapchuk from the critic Yevgen Baran. *Berezil'*, 7 – 8, 178 (in Ukr.)
2. Baran, Ye. (2004). Ukrainianiana of the brother Vasyl'. *Word of Prosvita (The Word of Enlightenment)*, 11, 3 (in Ukr.)
3. Klymenko, O. (2008). Interview with V. Slapchuk "Text is Life". *Courier of Krivbass*, 224 – 225, 74 – 86 (in Ukr.)
4. Lys, V. (2003). The first novel of Vasyl' Slapchuk. *Volyn` nova (The new Volyn')*, the 22th of December, 4 (in Ukr.)
5. Bernads'ka, N. (2007). Postmodern novel "Wild flowers" by Vasyl' Slapchuk. *Novel: the problems of the great epic form*. Kyiv: Fact (in Ukr.)
6. Polishchuk, Ya. (2016). *Reactivity of the literature*. Kyiv: Academvydav (in Ukr.)
7. Slapchuk, V. (2003). *Blind Rain*. Kyiv: Fact (in Ukr.)

VERTYPOROKH Oksana Volodymyrivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of
Ukrainian Literature and comparative studies
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: vertuporoh@i.ua

THE FEATURES OF THE REFLEXIVE LITERARY THINKING IN THE NOVEL "BLIND RAIN" BY VASYL' SLAPCHUK

Introduction. The name of Vasyl' Slapchuk as the poet, prose writer, winner of Shevchenko premium is well-known in the modern literary process. His literary works are filled with philosophical reflections on the essence of our lives, the bitter experience of the war, the psychological entourage. The prose of the writer ("Blind Rain", 2003; "Wild Flowers", 2004; "Autumn behind the cheek", 2005; "Woman from the Snow", 2008; "About War without War", 2013; "Between the Worlds and the Shining of the Lights", 2016) is a result of the reflexive literary thinking when the inner being of characters is perceived through accentuated in the novels authorial subjectivity, in-depth psychology, means of direct and indirect penetration into the inner world of characters that directly influence on the content, composition, plot, linguistic form of texts. Critics defines the writer's texts as novels-autocommentaries that to some degree appeals to an artistic guideline such as to cognize the individual existence of person through the deep reflection, her own memories, traumatic experience.

Purpose is to research features of the reflexive literary thinking in the novel "Blind Rain" by Vasyl' Slapchuk.

Methods : hermeneutic, psychoanalytic, structural-semantic.

Results: specifics of the reflection as a way of artistic comprehending by Vasyl' Slapchuk the inner being of characters is determined and revealed through accentuated authorial subjectivity, in-depth psychology, the means of direct and indirect penetration into the inner world of characters, compositional, storyline, linguistic structures of texts. Specific features of the individual style of the writer, autoreflexive matrix of the text are defined through the image analysis.

It is proved that the psycho-semantics of the novel characters is reflected both through individually-unique tendencies and through the universal ones.

The psychology of the novel is quite tangible and marked through the internal experience of heroes' feelings of their complexes, desires, self-realization in society.

Originality. The research attempt of the complex study of the psycho-semantic features of the novel "Blind Rain" by Vasyl' Slapchuk is realized.

Conclusion. The novel has such dominant features as metaphoric, parody, versatility of the plot, inserted episodes, auto-dialogues, vivid imagery, the using of dreams and daydreams as an admission of auto-reflexive artistic thinking. The novel "Blind Rain" by Vasyl' Slapchuk is basically auto-thematical, implicitly appealing to the author's self-reflection, thus presenting the features of his individual imagination and memory.

*Одержано редакцією – 24.09.2017
Прийнято до публікації – 4.10. 2017*